

Bandi István¹

Kém az örökkévalóságnak: Frank Wisner – Szomorú kém történet egy emberről, aki azt hitte, megváltoztathatja a világot

**Szerkesztette: George Cristian Maior,
Bukarest, RAO Kiadó, 2014, 272 oldal**

Frank Gardiner Wisner 1909-ben született Laurelben (Mississippi állam). A CIA egyik alapító hírszerző vezetőjeként kétségtelenül a hidegháború egyik jelentős szereplője, és – ami ugyanilyen fontos – olyan tevékeny kortanú, akit az áruló Kim Philby ellentétéként emlegetnek. Az ő életrajza ihlette ezt a kötetet, amely George Maior,² a román kémelhárítás volt vezetője irányításával, a Nyílt Források Központ munkatársainak – Cristina Poștațiu, Cristian Lazăr, Cristian Iancu és Monica Bălan – gondozásában jelent meg 2014-ben Bukarestben, a RAO Kiadónál román nyelven.

A könyv megszületésében megkerülhetetlen szerepe volt Frank Gardiner Wisner fiának, akivel George Maior 2002-ben került közvetlen kapcsolatba. Maior rögtön felismerte az ifjabb Frank Wisnerben, aki szintén diplomata, sőt, a védelmi miniszter helyettese volt, hogy segítségével apját, a fedett műveletek irányításával megbízott hírszerzővezetőt tevékenysége árnyékából a nyilvánosság elé állíthatja. A kötetten végigvonul az a szerkesztői szimpátia – akár családi barátságból, az ifjabb Wisner visszaemlékezéseinek hatására, akár szakmai elfogultságból fakadt –, amellyel Maior az amerikai hírszerzés egyik atyjának életrajzát az ismeretterjesztő irodalom lazább keretei felé tolja.³

¹ Tudományos főmunkatárs, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola. E-mail: istvanbandi@gmail.com

² George Cristian Maior (1967) román diplomata és szociáldemokrata politikus, szenátor. 2006 és 2015 között a román kémelhárítás (SRI) igazgatójaként dolgozott, 2015–2021-ben Románia amerikai egyesült államokbeli nagykövete volt. 2021 őszétől Romániának a Jordán Királyságba delegált nagykövete.

³ MAIOR szerk. 2014: 7–8.

Frank Wisner az ügyvédi pályát elhagyva kezdte meg hírszerzői karrierjét némi kitéréssel, hiszen 1941 júliusában az amerikai haditengerészet cenzori irodájában, a District Intelligence Office hadnagyaként dolgozott. Feltehetően a Pearl Harbor-i incidens hatására, 1943 októberében sikerült áthelyeztetnie magát az akkor létrehozott Office of Strategic Serviceshez (OSS, Stratégiai Szolgálatok Hivatala), ahol komoly karriert futott be. A kezdeti szervezeti nehézségeket Hugh Wilford így írja le: „Volt némi szervezeti káosz és rosszul kialakított elképzelések, de az OSS többnyire jó eredményeket ért el a háborúban. Különleges hadműveleti ága a megszállt területeken a gerillatevékenységet irányította, amely helyi ellenállási mozgalmakat inspirált, és elterelte az ellenség figyelmét.”⁴ Wisner ebbe a szervezetbe érkezett Franklin Delano Roosevelt amerikai elnök egyik tanácsadója segítségével. Első komoly kiküldetésekor, 1942-ben az OSS kairói állomására került, amely akkor az amerikai hírszerzés és kémelhárítás egyik kiemelt központja volt. Kairó után, 1944 júniusában áthelyezték Isztambulba, abba a metropoliszba, amely szinte az összes Balkánnal kapcsolatos intrika és műveleti „játék” központjává vált a második világháború alatt. 1944. augusztus 10-én nevezték ki az OSS isztambuli állomásának vezetőjévé.

A plausible deniability (elhihető/valószerű tagadhatóság) doktrínája⁵ idején az OSS kairói központjából induló Wisner haditengerészeti hadnagy életének harmadik állomása Románia volt. Ottani tevékenysége már 1945 januárjában véget is ért, de annál intenzívebb volt hírszerzői pályája szempontjából. Igazi feladata a megállíthatatlan szovjethatalom szándékainak szisztematikus kifürkészése volt, és ebben a tevékenységében úttörőnek számított. Románia 1944. augusztus 23-i kiugrása Wisner számára ideális lehetőséget biztosított arra, hogy közelebb kerüljön az új ellenséghez, a szovjetekhez. Így 1944. szeptember elején Bukarestbe érkezett, ahol egy elég nagy csapatot vezetett, amely a Hammerhead nevű műveletben vett részt, és ezen keresztül, a hivatalos álláspont szerint, az országban korábban elfogott amerikai hadifoglyok hazajuttatását segítették. Valójában azonban információkat gyűjtött, többek között az előrenyomuló szovjethatalom megerősödéséről is.

Bill Colby, a későbbi CIA-igazgató azt állította, hogy Wisnernek nem kevesebbet sikerült kialakítania, mint „egy templomos lovagrendéhez hasonló légkört, melyben az volt a feladatuk, hogy megmentsék a Nyugatot a kommunista sötétségtől”.⁶

A kötet – mindamelllett, hogy beszámol a korábban említett titkos művelet keretében ledobott ejtőernyősök kimenekítéséről – empatikus leírást ad a német ajkú polgárok 1945. januári deportálásáról, és reflektál a román béketapogatózás kapcsán a magyar katonai hírszerzők tevékenységére is, többek között Hatz Ottó⁷

⁴ WILFORD 2019: 8.

⁵ Az Amerikai Egyesült Államok hivatalosan tagadta bármilyen titkos akcióban való részvételét, ha esetleg az ellenfél kiderítette volna.

⁶ COLBY 1978: 73.

⁷ Hatz Ottó (1902–1977) hivatásos tiszt, diplomata, hírszerző, vívó. 1932-ben végzett a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián. 1934-től a Honvéd Vezérkar munkatársa. 1941-től 1944-ig Szófiában és Ankarában katonai attasé. Mindeközben a magyar kormány megbízásából tárgyalásokat folytatott angol és amerikai megbízottakkal a fegyverszünet megkötéséről. 1944 májusában a Gestapo letartóztatta. 1944. július 1-jétől október 15-ig Csataj Lajos honvédelmi miniszter szárnysegédje, és részt vett a titkos moszkvai fegyverszüneti delegáció útjának előkészítésében. 1944. november 7-én átszökött a szovjet hadsereghez. 1944 decemberében az Ideiglenes Nemzetgyűlés alapító tagja, illetve Debrecenben a Honvédelmi Minisztérium hivatásos állományában tevékenykedett. 1945. április elején a szovjet államvédelmi szervek letartóztatták, és 1952-ig

balkáni tevékenységére, akit árulónak minősített. Ezzel szemben Kádár Gyulát⁸ és Szombathelyi Ferencet,⁹ akik a Dogwood¹⁰ műveletben közvetve szerepeltek, az USA védelmére méltónak találta. A korábban említett szerkesztői elv tükröződik abban, ahogyan a 160 oldalas törzsszöveg megoszlik a Wisner és Románia kapcsolatát taglaló fejezetek és a hírszerzői életút későbbi állomásait bemutató részek között, az előbbiekre javára. Wisner további karrierjének állomásait kilenc fejezetben mutatta be a Maior irányította munkaközösség.

Rövid, a civil életbe tett kitérő után az amerikai külügyben fedett műveletekért felelős vezetőként az OPC (Office of Policy Coordination, Szakpolitikai Koordinációs Hivatal) szervezetét irányítja 1948-ban. Ez maradt a vadászterülete egészen az ötvenes évek végéig, amikor is betegsége miatt a CIA vezetője, Allen Dulles kivonta a különleges műveletek vezetéséből. 1965-ben saját farmján lett öngyilkos. Wisner irányítása alatt az OPC rejtett akciói növekvő „iparaggá” váltak a CIA számára. 1949 és 1952 között az OPC 300-ról több mint 5000 főre növelte állományát, míg költségvetése 4,7 millióról 82 millió dollárra emelkedett, jelenléte a tengerentúli CIA-állomások számát illetően 7-ről 47-re növekedett.¹¹

Számos fedett művelet kiötlője és vezetője volt: a kelet-európai országokból származó menekültek soraiban végzett tippkutatástól a beszervezésig, majd a vasfüggöny államaiba (Albániába, Lengyelországba, Ukrajnába) való beszivárogtatásig. A titkos műveleteket személyesen vezette végig. A kommunista rendszereket nem sikerült megdönteni, de a világ más tájain hatékony tevékenységet fejtett ki, így Mohammad Mosaddegh iráni elnök megdöntése vagy a guatemalai antikommunista beavatkozás növelte szakmai elismertségét.

Moszkvában vizsgálati fogságban tartották. 1952-ben a Szovjetunió elleni tevékenység vádjával 15 évi börtönbüntetésre ítélték, 1955-ben a vádak alól felmentették, és hazatérhetett Magyarországra.

⁸ Kádár Gyula (1898–1982) katonatiszt, hírszerző. 1918-ban avatták gyalogos hadnaggyá a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián. 1933-tól tanított a Ludovikán. Az 1933–34-es tanévtől a Ludovika Akadémia tanára. 1937-ben vezérkari őrnaggyá léptették elő. 1942 májusától a 6. vkf. (nemzetvédelmi és propaganda) osztályának a vezetője. 1943 augusztusától a 2. vkf. (hírszerző és kémelhárító) osztályát vezette. Szombathelyi Ferenc a Honvéd Vezérkar főnöke utasítására ő készítette elő az angolszász ejtőernyős egységek és égi úton szállított csapatok magyarországi fogadását a kiugrás esetére, valamint a magyar honvédség csatlakozását az angolszász expedíciós hadsereghez. A német megszállás után előbb a Gestapo tartóztatta le, majd szabadulása után német nyomásra a magyar hatóságok, végül a bíróság a hűtlenség vádjára alól felmentette. A nyilasok újból letartóztatták, és a front közeledtével Németországba szállították. Hazatérésekor a Katonapolitikai Osztály tartóztatta le, majd átadták a szovjeteknek. A Szovjetunióban a szovjet katonai bíróság 15 évi kényszermunkára ítélte. 1955-ben szabadult és tért haza.

⁹ Szombathelyi Ferenc (1887–1946) hivatásos katonatiszt, Honvéd Vezérkar főnöke. A bécsi hadiiskolán (Kriegsschule) végzett. Hírszerző, kémelhárító pályáját 1920-ban Szegeden kezdte. 1926-tól 1931-ig a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián a szabályzatismertető tanfolyamot, majd 1936-tól 1938-ig az Akadémia parancsnoka. 1941-től 1944 áprilisáig a Honvéd Vezérkar főnöke. 1944 októberében a nyilasok letartóztatták és Sopronkőhidára szállították. 1946-ban a Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte. Később mint elítélt kiadták Jugoszláviának, ahol az újdídeké eseményekért felelős vezetőként kivégezték.

¹⁰ Dogwood művelet: az OSS által a második világháború alatt Törökországban felépített hírszerzőhálózatot Dogwoodnak hívták, és Lanning Macfarland vezette. A Dogwoodot valójában Macfarland alakította ki, fedőfoglalkozásként pedig az isztambuli Western Electric Company alkalmazottjaként tevékenykedett. Eredetileg Dogwood egy Alfred Schwarz nevű csehszlovák mérnök fedőneve, akinek az volt a feladata, hogy vegye fel és tartsák a kapcsolatot a náciellenes csoportokkal Ausztriában, Németországban és Magyarországon.

¹¹ PISANI 1991: 68.

A kötet nem kerüli meg a hírszerző Wisner személyesebb, mentális összeomlásának kényes témáját sem, ami a túlzott alkoholfogyasztásban és dohányzásban, de ingerlékenységben is megnyilvánult, és egyre inkább hátrányosan hatott a munkájára. Az 1956-os magyar forradalom kudarcra felerősítette depresszív hajlamait, megerősítve benne azt a fokozódó meggyőződést, hogy az Amerikai Egyesült Államok el fogja veszíteni a hidegháborút. A kötetben második Gomulkaként emlegetett Nagy Imre fémjelzte budapesti forradalom amiatt is különösen fontos, mert a CIA nem hivatalos szerepvállalását vizsgáló bizottság azzal vádolta a hírszerzést, hogy „a Red Sox/Red Cap csapatok irreális ígéreteket tettek a magyar tüntetők vezetőinek, melyek szerint az USA támogatni fogja a megmozdulást, ami a tüntetés felesleges felizzásához és ebből következően keményebb megtorlásokhoz vezetett a szovjetek részéről”. Wisnernek élete végéig kétségei voltak a magyar forradalommal kapcsolatban kifejtett tevékenységéről.

Tartalmi szempontból tovább emelte volna a kötet hitelességét, ha a szerkesztő és munkatársai hivatkoztak volna a CNSAS, illetve az SRI archívumában fellelhető dokumentumokra. A „Különleges Hírszerző Szolgálat (SSI) román irattárakban megtalálható, a minősítés alól feloldott dokumentumok kutatásából származó eddig nem ismert információk” említése a szerzői bevezetőben azt a benyomást keltheti az olvasóban, hogy a kötetben használtak ilyen iratokat, azonban a törzsszövegben és a mellékletekben is kizárólag Frank Gardiner Wisner személyes irataiból válogattak dokumentumokat, amelyeket a fia bocsátott a szerkesztői csapat rendelkezésére.

Mindent egybevetve a könyv leképezi egy hírszerző életének rendkívüli bonyolultságát. Egy igazi hírszerzőét, aki már a második világháború alatt felfogta a szovjetek stratégiáját, és ez ellen harcolt élete végéig. Olyan tiszt volt, aki sokáig titkos műveletek tervezésében és ellenőrzésében remekelt. A műveletek sikertelensége (például Philby árulása) nem Wisner hibája volt, aki – bármilyen kompetens és kitartó is lett volna – egymaga nem változtathatta meg a világot. Ha egy picit is azonosulunk a narratív szállal, akkor el tudunk képzelni egy fiatal tisztet és a harcait, és „élőben” asszisztálhatunk a kommunista világ elleni harchoz.

A mű szerzői 70 oldalon keresztül gazdag, eredeti fényképanyaggal és korabeli dokumentumokkal teszik hitelesebbé a hírszerző tiszt életútját. Külön név- és tárgymutató, illetve kronológia segíti az olvasót a szövevényes narratívában és a szakki-fejezések rengetegében.

A kötet jól illeszkedik ahhoz a dinamikus és önálló arculatátalakításhoz, amely a szakmai külkapcsolatok szerves részét képezte, ezekkel segítették Románia politikai diplomáciai építkezését. Így érdemes a George Maior, az SRI volt vezetője szerkesztette kötetre tekinteni mindamelllett, hogy a könyv az amerikai hírszerzés egyik alapítójáról egyedi dokumentumokat, továbbá magyar vonatkozású adatokat is tartalmaz, amelyek a korszakkal foglalkozók számára is az újdonság erejével hathatnak.

Irodalomjegyzék

- COLBY, William (1978): *Honorable Men: My Life in the CIA*. New York: Simon & Schuster.
- MAIOR, George Cristian szerk. (2014): *Spion pentru eternitate: Frank Wisner. O poveste tristă de spionaj despre un om care a crezut că poate schimba lumea*. București: Editura RAO.
- PISANI, Sallie (1991): *The CIA and the Marshall Plan*. Lawrence: University Press of Kansas.
- WILFORD, Hugh (2019): *A History of the CIA*. Course Guidebook. Long Beach: California State University. Online: www.library.pima.gov/wp-content/uploads/sites/6/2020/09/Agency-a-History-of-the-CIA-8000.pdf